

**In Hoc Libello Pontificii Ora||toris continetur legatio, in
co[n]uentu Noremburgensi,|| Anno. M. D. xxij. inchoato,
sequenti vero finito ex-||posita, vna cum instructione ab
eodem legato|| ...**

Hadrian <VI., Papst>

Noremburgæ, 1523

VD16 K 320

Responsio Illvstrissimorum Ac Reuerendissimorum Principum, necnon
aliorum sacri Romani imperij ordinum Pontificio legato reddita.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-65406](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-65406)

RESPONSIO ILLVSTRISSIMORVM AC

Reuerendissimorum Principum, necnon aliorum sacri
Romani imperij ordinum Pontificio legato reddita.

Serenissimus & illustrissimus Princeps & dominus
dominus Ferdinandus, sacrae Cæsareae Maiestatis
Locumtenens, necnon Reuerendissimi in Christo
patres, Illustrissimi, Reuerendi, ac Illustres Prin-
cipes Electores, aliorumque omnium ordinum huius sacri Ro-
mani Imperij cōuentus proceres, literas beatissimi in Christo
patris & domini, dñi Adriani, sanctę Romanę & vniuersalis
ecclesię pōtificis optimi & maximi, in forma Breuis, simulque
ea, quę vestra Reuerēdissima dominatio verbo pposuit, tan-
demque instructionem, quam scriptis nomine suę beatitudinis
presentauit, in negotio Lutheranae factionis, cum debita ho-
noris & reuerentię exhibitione, atque non sine singulari ani-
morum gratitudine acceperūt, & diligētissime intellexerūt.

IN primis, ex quo serenissimus & illustrissimus Princeps
& dominus Locumtenens, cæterique electores Principes, &
huius sacri conuentus proceres nouerūt beatitudinem Pon-
tificis ex nobilissima Germanica natione originem traxisse
& natum esse. Cuius eximias ac præstantes animi & corpo-
ris dotes virtutesque toto fere orbe, etiam dum in minoribus
esset, celebratas, iam pridem perspicuas habent. Quare de
suę beatitudinis ad summum Apostolatus apicem concor-
di ac diuina electione & uocatione incredibili quadam ani-
morum hilaritate & lætitiā sunt affecti; aguntque deo optimo
maximoque summas gratias, quod sanctę suę ecclesię de tali ac-
tā digno, optimoque pastore puidere dignatus est. Ex animoque
precantur, & pro sua summa clementiā, & perpetua sui no-
minis gloria, animarumque salute, & ecclesię vniuersalis in-
columitate, suę beatitudini omnem foelicitatem rerū atque cor-
porum diutinam prosperitatem largiri velit. Nihil dubitan-
tes, quod ex hac tam sancti & virtuosi pastoris concordie electio-

ne sancte, christiane, catholicęq; ecclesię plurimum fructus
et salutis sit euenturum. Cuius rei euidentis facit argumentũ,
q; sua beatitudo iterum atq; iterum testatur, nihil se tam die
noctęq; cogitare, q̃ vt in curando grege sibi commisso bo-
ni pastoris partes modis omnib⁹ prestare possit: in primisq;
sibi curę esse, christianorum principum animos, iam nimis
inter sese dissidētes, ad pacem et concordiam ineundam com-
ponere, deponendaq; arma (aut si bellandum esset, ea in fis
dei hostes conuertenda) quotidianis fere literis hortari, præ-
cariq; hætenus nõ destitit, simulq; declarando, quanta huius
tam sancti et præelari desiderij (seruando, et subsidia mittens
do Rodianis militibus cum incommodo suę rei familiaris)
re ipsa ediderit exempla. Ex quibus omnibus sacrę Cæsareę
Maiestatis dominus Locumtenens, cæteri q; huius sacri imp-
perij ordines, non mediocrem spem & consolationem, cum
maxima animorum gratitudine accepere, plane intelligens
tes, hanc concordiam Christianorum principum in omnibus
rebus bene gerendis ac ordinandis non minimum momenti
habere: sine qua profecto nec respublica Christianę reli-
gionis recte curari, vel institui, multoq; minus tyrannidi im-
manissimi Turcæ commode obsisti poterit. Quęadmodum
hęc ex his, quę reuerendissimus dominus suę beatitudinis
nuncius apostolicus nuper, cum pro subsidijs Hungarorum
regno decernendis, perorando proposuit, simulq; ex his,
quę per serenissimi Hungarorum regis & illius regni lega-
tos lamentabiliter exposita & declarata sunt, quas scilicet
calamitates, iniurias, & ad extremum vsq; exitium Hunga-
rorum regnum ab impijs hostibus tulerit, in diesq; maiora ti-
mere habeat, abunde intellecta sunt.

Quare serenissimus Princeps sacrę Cæsareę Maiestatis
Locumtenens, cæteri q; principes, electores & ordines, sum-
mo studio ex animo orant, vt sua sanctitas in hoc sancto pro-
posito, ea qua cepit diligentia, vt pius pater & verus pastor

pro incumbētis officij sui debito pergat, nihilq; intētātum
relinquat, quo Christianōrum principum dissidētes animos
ad pacem reducat; vel si id in totum fieri non possit, saltem
ad tempus, in tāta temporum & rerum necessitate, inducias
facere laboret; quo instantibus Christianā reipub. periculis
& Turcā perfidissimi conatib⁹, dei auxiliis, cōmunib⁹ Chris-
tianorum copijs, & commodis faciliusq; obsisti, & Christi-
anus populus ab illius tyrannide liberari possit; pro quo
serenissimus princeps locumtenens, alijsq; principes Germani,
vna cum ceteris potentatibus omni ope & operā fide-
liter sunt laboraturi.

Deinde suā beatitudinis litera, simulq; instructio per suę
beatitudinis nuncium apostolicum, coram ordinibus Imper-
rij oblata, continebant suam beatitudinem maximo dolore
affligi, ex prosperatione seclæ Lutherana, ob id potissimum
q; innumerabiles animas Christi sanguine redemptas, ac suā
beatitudinis curę commisse, illius occasione, a vera religio-
ne auertantur, atq; in perditionē eant, ob id suā beatitudinē
vehemētissime desiderare, vt huic pesti celerius occurratur,
ne deteriora inde cōtingant, eū explicatiōe quarundā, neces-
sariarū rationū, quo principes Germanos ad hęc q; celerit⁹ cō-
mandū, maxime mouere possint, ac debeāt; in primisq; ad hor-
tando, vt sententia per sedem apostolicam in Lutherum legit-
time lata, & post sacra Cæsareā & catholicā maiestatis edic-
tum, super eiusdem sententię executione, in proximis con-
silijs V Vormacię habitis decretum, debitæ demanden-
tur executioni.

Ad hęc sacra Cæsareā maiestatis locumtenens, & princi-
pes, alijsq; ordines dicunt, se non minus, q; beatitudinem Pon-
tificis ex animo dolere, de impietatibus, animarum pericu-
lis & incōmodis, quæ in Christiana religione, ex Luthera-
na seclæ, alijsue prouenerint. Quicquid enim auxiliij & consi-
lij pro extirpandis erroribus & animarum periculis, antea

uendis sua moderatone præstare vnq̄ poterit, sunt pro summa sua in Christi religionem deuotione & pietate paratissimi, ingenueq̄ agnoscunt, se, & beatitudinẽ Pontificis, & sacræ Cæsareæ maiestati, vt Christianos decet principes, ad omnem obedientiam esse obnoxios.

Sed q̄ sedis apostolicæ sententia in Lutherũ lata, simulq̄ sacræ Cæsareæ maiestatis edictum, non sit debitæ executioni demandatum, non sine maximis vrgentissimisq̄ rationibus, vtputa, ne peiora inde causarẽtur, & c. hactenus prætermisum est.

Maiori nanq̄ populi parte iam pridem persuasum est, & modo Lutheranis libris ac dogmatibus populorum opinio sic informata, vt iam pro comperto habeant, nationi Germanicæ a curia Romana per certos abusus, multa & magna graua & incõmoda illata esse; ob id, si pro executione apostolicæ sedis sententiæ, vel imperatoriæ maiestatis edicti, quidpiam acerbius attentatum esset, mox popularis multitudo sibi hanc suspicionem animo concepisset, ac si talia fierent pro euertenda Euangelica veritate, & sustinendis, manutenuendisq̄ malis abusus, impietatiscq̄. Vnde indubie aliud nihil, q̄ grauissimi tumultus populares, intestinaq̄ bella speranda essent. Quemadmodum ex multis ac varijs rerum argumentis principes, aliq̄ ordines iam plane didicere, & cognouere. Oportunioribus itaq̄ remedijs his malis, in hac potissimum temporum difficultate, succurrendum esse existimant.

Nam quemadmodum & reuerendissimus dominus nuncius apostolicus, nomine beatissimi, Põtificis, in sua instructiõẽ inter alia pie, Christiane, & vere fatetur & agnoscit, q̄ deus hanc ecclesiæ suæ persecutionẽ inferri permittit, propter peccata hominũ, polliceturq̄ beatitudinẽ, Põtificis omnem adhibiturum operam, vt primum Romana curia, vnde forte omne hoc malum processit, reformetur, vt sicut inde corruptio in

omnes inferiores emanauit, ita etiam ab eadem fanitas & reformatio omnium emanat.

Ad hæc beatissimus Pontifex pio ac paterno amore testatur sibi, etiam dum in minoribus esset, plurimū displicuisse, quotiens concordatis principum per curiam Roma, derogaretur, suæq; Beatitudini hanc certissimam esse sententiam, etiam si principes nunquam requirerent, sui Pontificatus tempore penitus abstinere, vnicuiq; & maximæ nationi Germanicæ, ius suum conseruare: illiq; nationi peculiare fauores impendere. Quis itaq; ex his omnibus non videt, sanctissimum Pontificem nihil penitus illorum omittere, quæ vel pius pater & verus pastor ouibus suis vnq; vel præstare posset, vel debeat. Quis etiam per hæc ad veram pietatem filialem amorem, & errorum suorum emendationem non moueretur: maxime cum sua sanctitas hæc tam pia sanctaq; instituta opere ipso vti cepit, præstiterit.

Quæadmodū sereniss, dominus locumtenēs, cæteri q; principes, & omnium huius imperij ordinum proceres indubie sperant, idq; pro summa immortalis dei gloria, animarum salute, ac publica pace & tranquillitate seruāda fieri ex animo efflagitant, orantq;. Nam nisi istiusmodi abusus & grauamina, simulq; certi articuli, quos sæculares principes iuxta hæc specialiter designatos, scriptis exhibebunt, fideliter reformatur, vera pax & cōcordia inter ecclesiasticos, sæcularesq; ordines, huiusq; tumultus & errorum extirpatio per Germaniam minime speranda est. Nam ex longis & varijs bellorum tumultibus, quibus Germania nostra multis annis inturbata: item ob alia grauamina & incommoda, quæ huic nationi hactenus incubuerūt, hæc natio pecunijs ac diuitijs adeo est extenuata & exhausta, vt etiam iam pro necessaria iusticiæ ac pacis conseruatione in his deficiat. Multo maiori itaq; incōmodo & difficultate Hungarorū regno & Croatis petita auxilia contra Turcam præstare poterit. Cū autem

ordines sacri Romani imperij nihil dubitant, beatitudinem Pontificis pro comperto habere, Principes Germanie in solutionem Annatorum ad aliquot annos sedi Apostolicae solvendum, ea lege ac conditione consensisse, ut illa in oppugnationem perfidissimi Turcae, & defensionem fidei catholice convertentur. Ex quo autem numerus annorum, intra quos annata illa solvi debeant, nunc longo intervallo tractatus sit, neque annata illa a beatitudinis suae praedecessoribus Pontificibus Romanis in hunc usum, in quem decreta sunt, conversata; ob id, si modo necessitate exigente, communia auxilia in oppugnationem Turcae per Germaniam essent decernenda & colligenda, causatur inde populus Germanicus, quare Annata prius iam multis in hunc usum reservata, ad hoc opus non applicentur, auerfaturque alia in se ob hanc causam gravamina recipere. Ex quo praelati ecclesiastici pro annatis sedi Apostolicae solvendis, ut plurimum suis subditis super indicata, & collectas imponere, & talia ab eisdem recuperare causaverunt. Quare illustriss. Princeps dominus Locumtenens, alijque principes, & imperij Romani ordines vehementer orant, ut beatitudo Pontificis velit haec & alia paterno affectu considerare, & illa Annata, quae post obitum episcoporum, aliorumque praelatorum, seu ecclesiasticorum, ad curiam Romanam solvenda fuerint, in futurum non exigere, sed illa fisco sacri Romani Imperij applicanda relinquere, ut eo commodius iustitia, pax & tranquillitas nationi Germanicae conservari, & respublicae melius per haec ordinari possit; per Germanicam nationem alijs Christianis potentatibus contra Turcam communem hostem auxilia & praesidia praestari, quod alias & absque eo minime sperandum erit.

Item cum beatitudo Pontificis inter alia desiderat informari, quibus medijs huic Lutherano errori commodius obviari possit, ut ea quae per suam beatitudinem providenda fuerint, celerius curari possint. Ad haec illustriss. Princeps domi

nis locumtenens, alijsq; principes & ordines dicunt, quæquid
hæc in re pro pietate & Christianæ religionis deuotione vti-
litatis & auxilijs præstare poterint, sunt, eruntq; semper ex
animo paratissimi. Ex quo autem hoc sæculum in omni stas-
tu, tam ecclesiastico, qm̄ sæculari corruptissimos habeat mores,
Sintq; non tantum ex parte Lutheranae sectæ, sed ex alijs cau-
sis multi errores, abusus et corruptelæ, quæ ita inoleuerunt,
vt istis oportunis remedijs provideri summopere necessari-
um sit, ob id simulq; propter immensam tyrannidem crude-
lissimi Turcæ, qua multis iam annis christianitati multa incõ-
moda et calamitates varias intulit, hodieq; maiora inferre
molitur. Nullum itaq; commodius, efficacius et opportunius
remedium illustris, dominus princeps locumtenens, ceteriq;
principes et ordines cogitare possunt, qm̄ q; beatitudo Pontis-
ficis, accedente ad hæc sacræ Casaræ maiestatis consensu,
liberum Christianum Concilium, ad locum convenientem
in natione Germanica, quanto otius & celerius quo ad fieri
possit: videlicet vel in Argentoratum, vel Moguntiam, Cos-
loniam Agrippinam, vel ad ciuitatem Metensem, vel alium
conuenientem locum in Germania indicere: nec ultra vnus
anni spacium (si possibile foret) hæc Concilij conuocatio &
designatio differatur: & q; in tali concilio, cuius qui inter-
esse deberet, ecclesiastici, vel laicalis ordinis, non obstâtibus
quibuscunq; iuramentis et obligatiõibus, libere liceret loqui
et consulere pro gloria summi dei, et salute animarum, proq;
republica Christiana, absq; aliquo impedimento: quinimo
quilibet ad hæc debeat esse obnoxius, vt non dulcia, sed ver-
ra et meliora consulat, summa cura et diligentia per salutem
animæ suæ, et absq; aliqua adulatione doli vel fraudis suspi-
tione

Verum quibus modis et rationibus interim et medio tem-
pore isti tumultus et populi errores poterint pacari, intertes-
neri, et compesci, maxima cura et diligentia illustris, et ses-

renissimus dominus locumtenens, & alij principes consuluerunt, cum non minima pars istius negocij ex hac medij temporis intercapedine pendeat.

Itaq; deliberauerunt in primis, ex quo Lutherus, & aliqui illius sectatores in ditione ac territorio illustrissimi ducis FRIDERICI, Saxoniae principis electoris &c. agant. Ob id illustriss. Princeps locumtenens, & alij ordines Imperij, apud praedictum Principem Saxoniae summa diligentia curare volunt, & per eundem principem efficere sperant, ne Lutherus & sui sectatores aliquid amplius scribat, edat, & typis excudi faciat: indubieq; sibi persuadent, qd praedictus illustrissimus Princeps Saxoniae, pro sua in religionem Christianam pietate, & in sacrum Romanum Imperium obseruantia & obedientia, vt virtute praeditu deceat principem electorem, omnem operam in hac sit adhibiturus. Curabuntq; simul illustrissimus dñs locumtenens principes, & imperij ordines, vt per omnem Germaniam cum diuini verbi contionatoribus, siue praedicatoribus diligenter agatur, ne in populum Christianum spargant, vel dicant ea, per quae possit popularis multitudo ad tumultum vel rebellionem moueri, aut in aliquem errorem induci, sed qd nihil praeter verum, purum, sincerum, & sanctum Euangelium, & approbatam scripturam pie, mansuete & Christiane, iuxta doctrinam & expositionem approbatam, & ab ecclesia Christiana receptam scripturae doceant & praedicent, omniaq; illa omittant, quae a populo doctius & sanctius ignorantur, qm sciuntur, quae ne subtilius indagare, & adimum vsq; exigere, minime expedit: nihilq; in populo per contionem disputationum moueant, sed quicquid controuersiae fuerit, vsq; ad determinationem futuri concilij reseruent. Ordinabunt praeterea Archiepi et epi, ac alij praelati, per suas dioeceses viros doctos, probos, et sacris literis peritos, q praedicatoribus fideliter et diligenter intendere debebunt. Et si quid ab illis vel erratum, vel minus idonee dictum esse offenderint,

derint, pie, mansuete, ac modeste eos corrigent, et informas-
bunt, in hunc modum, ne quispiam suspicari possit, vt veritas
Euāgelica per hoc impediri quæretur. Qui prædicatores
fideles monitores audire nollent, nec a suis ineptijs abstinere,
debeant per locorum ordinarios congruis pœnis coerceri et puniri.
Præterea in omnibus bibliothecis, et apud typographos diligentissime,
quantum possibile erit, providebunt, ne in futurum aliquid noui
typis excudatur: maxime, ne libelli famosi, neque publice, neque
secrete vendantur. Et ordinabuntur apud omnes potestates, vt si
quispiam aliquid noui edere, videri, vel typis excudere voluerit,
vt prius per aliquos viros probos, doctos, et literarum peritos ista
reuis deantur et recognoscantur: et nisi per eosdem admissum, vel
approbatum fuerit, minime vendatur, excudatur, vel publicetur.
Et per hæc media sperant, quod hoc tempore poterit istis
tumultibus, erroribus, et offendiculis commodius mederi: maxime,
vbi beatitudo Pontificis in istis grauaminibus congruam et debitam
faciet reformationem, et prouisionem, atque liberum et christianum
designabit concilium. Per hæc enim maxime satisfieret populari,
et nunc fluctuanti multitudini. Et si hic tumultus tam illico in totum
forſan per ista sedari non posset, nihil tamen dubitant, quod maior
pars istius per hunc modum ad tranquillitatem & pacem moueretur.
Indubie enim multi probi & boni viri Christiani futurum & proxime
indicendum Concilium magno desiderio essent expectaturi.

Postremo de presbyteris, qui matrimonium contrahunt,
& de religiosis, qui relictis monasterijs ad sæculum redeunt,
de quibus reuerendissimus dominus nuncius apostolicus, etiam
inter cætera meminit; considerant principes, & Imperij ordines,
ex quo in legibus ciuilibus nulla pœna specialiter super his sit
statuta, ob id congruum & iustum ipsis visum est, vt tales
per eorum ordinarios debita pœna sacris canonum constitutionibus
super hoc expressa, vtputa amissio-

d

ne Beneficiorum, & priuilegiorum, & alijs condignis pœnis puniantur, & coërceantur: & q̄ ordinarij illi a potestatis bus sæcularibus in ista animaduersione & punitione minime impediuntur. Sed q̄ pro tuitione iurisdictionis ecclesiasticæ eis auxilium & fauorem impendant, & super his omnibus publica mandata & edicta faciant, ne quispiam ordinarios in punitione & coertione talium impediat: sed quando alijs illi vota transgressores in ditione & territorio alicuius principis vel potestatis sæcularis delinquerent, q̄ ex tunc debitis & congruis pœnis puniantur & coërcentur.

Postremo super his omnib⁹ illustrissimus & serenissimus princeps dominus locumtenens, aliq̄ principes et ordines vehementer, et ex animo iterum atq̄ iterum orant, vt beatitudo Põtificis, simulq̄ reuerendus dominus orator, ista omnia non aliter accipere et intelligere velint, q̄ a bono, pio, synce ro, et Christiano animo profecta, cogitata, et dicta esse. Nihil enim est, quod omnes isti principes et ordines tam ex animo velint, atq̄ cupiunt, q̄ statum sancte, catholice, et Romane ecclesiæ, beatitudinisq̄ Pontificis foelicem, incolumem, et saluum, ad cuius vota, desideria et obedientiam, vt fideles filij se paratissimos offerunt, atq̄ commendant.